

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты IX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
IX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, 2014

ЭТНИКАЛЫҚ ҚАЗАҚТАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАНҒА ОРАЛУЫНДАҒЫ МӘСЕЛЕЛІ ТҮСТАРЫ

Отарбаева Майра Тлеубергенқызы

maikona_94@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Халықаралық қатынастар» мамандығының 3-курс студенті,
Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі - А.Далелхан

Ең алдымен «оралман» сөзіне түсініктеме берген дұрыс деп ойлаймын. Оралман – тарихи отанында тұрақты тұру мақсатында Қазақстан Республикасына келген және Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайтын өңірлерге қоныстандырылатын және 2011 жылы 22 шілдедегі Халықтың көші-қоны туралы Заңымен белгіленген тәртіппен тиісті мәртебе алған, Қазақстан Республикасы егемендік алған кезде одан тыс жерде тұрақты тұрған этникалық қазақ және оның Қазақстан Республикасы егемендік алғаннан кейін одан тыс жерде туған және тұрақты тұрған ұлты қазақ балалары. [1] «Оралман» деген түсінік әлемдік тәжірибеде белгісіз болып табылады. Олар басқа да мигранттар сияқты уақытша немесе тұрақты тұрғылықты жерге тіркелуі тиіс.

2013 жылы 10 желтоқсандағы «Еңбек миграциясы мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының заңнамалық актына бірнеше өзгертулер мен толықтырулар енгізілуі туралы» ҚР Заңына сәйкес, оралмандарға иммиграциялық квоталар берілмейтін болды. Жаңа заңнамаға сәйкес, ҚР территориясында тұрақты тұратын оралмандар азаматтық алу үшін, Қазақстан территориясында 4 жыл тұрулары керек және ҚР Үкіметі оралмандардың тұратын аймақтарын өздері анықтайды.

ҚР Үкіметімен анықталған аймақтарға қоныстанған және оралман статусын алған этникалық қазақтарға келесі жеңілдіктер беріледі:

- ҚР тұрақты тұруға рұқсат беру кезінде өзінің төлем қабілеттілігін растаудан босатылады.
- Білім беру саласында техникалық және кәсіби білім алу, орта білімнен кейінгі және жоғары білімге ҚР Үкіметі бекітілген білім гранттарымен қамтамасыз етілу.
- Өз қалауымен қазақ тілін немесе орыс тілін үйренуге көмек беріледі.
- Жергілікті атқарушы органдар оралмандарға бюджет есебінен әлеуметтік көмектерді ҚР заңнамасына сәйкес көрсетеді.
- Оралмандарға ҚР жер туралы заңнамасына сәйкес бау-бақша, егіншілікпен, фермерлікпен айналысуға жер учаскелерін береді.
- Осы заңның 15-бабы 3 пунктінде көрсетілгендей, жергілікті атқарушы органдар оралмандарға және олардың отбасысына жеке меншіктерін көшіруге және келу ақысына бір реттік пособия беруге мүмкіндіктері бар.
- ҚР Үкіметі анықтап берген аймақтарға келген оралмандар және олардың отбасы мүшелеріне жеңілдік және әлеуметтік көмектерден басқа ҚР Үкіметімен анықталатын құрылысқа, тұрғын үйлерін қалпына келтіруге және тұрғын үй сатып алуға жеңілдетілген несиелер беріледі. [2]

Осы жерде астын сызып айта кететін жайт, оралмандар Қазақстанға келгеннен кейін, олар солтүстік өңірлерге немесе орысша сөйлесетін жерлерге орналастырылса, олар әрине орыс тілін үйренуді таңдайды, ал ол кезегінде біздің ақсандап тұрған тіл саясатымызды одан әрі ушықтыратыны сөзсіз.

Ал енді осы қабылданған заңға оралмандардың көзқарасын қарастырайық. Оралмандардың «Отандас ел» қоғамдық бірлестігінің бас хатшысы Қайрат Байтолла – Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаев желтоқсанның 10-ы күні қол қойған «Қазақстан

Республикасының кейбір заң актілеріне еңбек миграциясы мәселелері бойынша түзетулер мен толықтырулар енгізу туралы» заңға наразы репатрианттардың бірі.[3] Оның айтуынша, билік осы заң арқылы жат жерден келген қандастардың құқығын бұзды. Тәуелсіздік алған 22 жылда Қазақстандағы қазақтардың өсімі артқан. Оның басым бөлігі оралмандар есебінен артқаны белгілі. Енді билік оралмандарды шектеу арқылы қазақтың өсімін де азайтып отыр.

Жаңа заң жобасында оралмандарға бұрынғыдай квота бермей, оның орнына үй салуға, шаруашылықпен шұғылдануға жер учаскесі таратылатыны, тұрғын-үй құрылыс банкі арқылы оңайлатылған кредит беретіні, Сенаторлар Қазақстанға көшіп келген этникалық қазақтарға азаматтықты төрт жылдан соң беру туралы ғана толықтыру енгізген (басқа мигранттар азаматтықты бес жылда алады) көптеген оралмандар әсіресе осы соңғы талапқа наразы болған.

Өзгертуге ұшыраған заң жобасы осыған дейінгі жергілікті тұрғындардың оралмандарға деген жақтырмаушылық көзқарасын одан әрі ушықтырып отыр. Себебі, оралман десе, барлығымыз террорист немесе білімсіз, Қазақстаннан кезінде ауыр кезеңде қашып кеткен адамдарды елестететін сияқтымыз.

Менің пікірімше, белгіленген 4 жыл ішінде қалатын оралмандар Қазақстанда қалып, ал ұнамағандар қайта кету шешімдерін толықтай қабылдап, азаматтық алады.

Бірақ соңғы жылдары оралмандарға қатты соққы болып тиген жоғары да отырған ағаларымыздың сөздерінде айтып өткен жөн:

Президенттің кеңесшісі Ермұхамед Ертісбаев «..Көші-қон саясатындағы қателіктерден оралмандарды орынсыз көбейтіп алғанымыз Жаңаөзендегі қанды оқиғаға әкеліп соқтырды».[4]

ҚР сенатының 4 депутатының сауалы Премьер-Министр С.Ахметовке: «Түркіменстаннан келген оралмандардың 79 пайызы бір ғана Маңғыстау өңіріне қоныстанған. Осылайша онсыз да халқы тығыз қоныстаған немесе табиғи климаттық жағдайы қолайлы болып келетін өңірге, не болмаса әлеуметтік–экономикалық даму деңгейі жоғары аймақтарға жаппай қоныстандырылуы кей жағдайда осы өңірдің әлеуметтік шиеленісін ушықтыратын жағдайға әкеп те жүр»; Республикалық көші-қон комитетінің экс төрағасы Қабылсаят: «Оралмандар сауатсыз»; Дүниежүзі Қазақтары Қауымдастығы төрағасының 1-орынбасары Мамашев: «...ұрғаным бар», «...Монголияда осыдан біраз жыл бұрын көшкен қазақтың орны қайтадан толыпты, біз осы қазақтың өсімін алсақта жетеді».[5] «Өзіміздің қандастарымызға туған ел, ата қоныс - Қазақ жерімізге, тек осы жерден қарнын тойғызайын деп келуді ойламауы керек. Осы елдің азаматы болайын, ыстығына күйіп, суығына тоңып, бірге жүріп осы елмен бірге, қазақ деген ұлттың мәртебесін көтерейін, қазақтың патриоты болайын, қазақтың жаны болайын, қазақтың қаны болайын деп келген адамдарға Қазақстанның барлық уақытта есігі де ашық, жағдайы да жасаулы». Қорытынды, Жоғарғылардың түсінігінше «оралман» деген шетелде аш-жалаңаш, тек осы жерден қарнын тойғызайын деп ойлап жүргендер, сауатсыз, надандар, оларды қабылдауға да, қабылдауға да болады, қажет болса «өсімін» алармыз деуге саяды.

2005 жыл қыркүйектегі мәліметтер бойынша, 1991 жылдан басынан Қазақстанға келген оралмандар саны 433 мың адамды, яғни 110 мыңдай отбасыны құраған, олардың жартысынан көбі 2000 жылдан кейін келген. Қазіргі таңда оралмандарды қоныстандыру бағдарламасы «Нұрлы көш» деп аталады.

Нұрлы көш бағдарламасымен Шымкент қаласында Асар шағын аумағында тұрғын үйлер тұрғызылған. 2009 жылы ол жерде 1700 бір және екі қабатты үйлер тұрғызылған және әрқайсысының алдына бір бірден жылыжайлар берілген. Ол жылыжайларда тұрғындар жылына екі реттен өнім алады. «Нұрлы көш» бағдарламасы бойынша баспаналы болған оралмандар «Тұрғын үй жинақ» банкі арқылы 4%-дық несиemen, бұл үйлердің құнын 15 жылда өтеп шығуы тиіс. «Асар» шағын ауданында тұрғызылған үйлердің жанында жылыжай қоса салынған. Бірақ бұл жерде орналасқан оралмандар тұрғын үйлердің несиелерін төлеу қиын екенін айтады, осы жылыжайлар арқылы олар еккен жеміс-жидектерін сатып отырса да, ішіп-жеуге, үйдің несиесін төлеуге қаржының тапшы екенін көрсетеді. Бір қабатты үйге

ай сайын 50000 теңге, ал екі қабатты үйге жылына 90000 теңге төлейді, соған орай олар үкіметтен несиенің ай сайынғы төлемін төмендетуді сұрауда.

Асар шағын ауданындағы оралмандар тек жылыжайларда ғана емес, осы жерге жақын орналасқан жылыжайға қажетті құрылыс заттарын шығаратын зауыттарда, қаладағы құрылыстарда және қаланы жасылдандыру салаларында қызмет жасайды.

Ресми деректер бойынша, соңғы 22 жылда Оңтүстік Қазақстанға 200 мыңдай оралман қазақтар көшіп келген. Жыл сайын бұл сандар төмендеуде. Мысалы 2012 жылы 8500 адам оралман статусына ие болса, ал 2013 жылы ол 6500 болды. [6]

Шығыс Қазақстан облысындағы Өскемен қаласының маңына "Нұрлы көш" бағдарламасы бойынша 2009 жылы оралмандарға арнап салынған 463 үй бар.[7] Негізгі қоныстанушылар – Моңғолия мен Қытайдан көшіп келген оралмандар. Ауылдағы пешсіз үйлер электр қуатымен жылытылады. Қысы ұзақ, әрі суық өңірге оралман ретінде қоныстандырылған Шығыс ауылының тұрғындары өздеріне несиеге берілген бұл үйлердегі тиімсіз, шығыны көп жылу жүйесіне қатысты үнемі арыз-шағым айтып келеді. Шығыстықтар үйлерін төңіректеріндегі басқа да ауыл тұрғындары құсап жай пеш салып, көмірмен арзанға жылытқысы келеді. Бірақ әу бастағы жоспарлауға сәйкес қала үйлері сияқты электр қуатымен жылытын болып салынған баспаналар көпшілігі жұмыссыз оралмандардың жыл сайынғы қарызын ұлғайтып тұр. Сонда осы үйлерді салар кезде тұрғындарды жағдайы жете ме, оларға қалай ыңғайлы болады деген сұрақ емес, тезірек бітірсек, осы оралмандардың ауызын жапсақ, үйді салып бердік қой тағы не керек дегендері секілді. Негізінен бұл үйлерді салуға бөлінген ақшаның тең жартысы шенеуніктердің қалтасына кеткені айдан анық. Неге осы үйлердің құрылысы біткен кезде үкіметтен адамдар келіп тексермейді, қалай және қандай құрылыс материалдарынан салынды, қанша ақша бөлінген, сол ақшаның қаншасы жұмсалды, бұл сұратардың бәрі жұмбақ болып қала береді.

Оралмандардың қиындыққа тап болатын тағы бір мәселесі – ол қытайдан келген азаматтардың аты-жөні болып табылады. Қытайдың заңына сәйкес, адамның аты-жөні тек 3 иероглифтен аспауы тиіс, ал ол жақтан келген қазақтар жеке куәліктеріне тек өзінің атын ғана жазады, ал содан кейін, жеңілдіктер алуда, оқуға, жұмысқа тұруда, банктен кредиттер алуда қиындықтарға тап болады. Менің түсінбейтінім халыққа қызмет ету орталықтарында сол оралмандардың атын, әкесінің атын, сонан соң атасының атын жазу керек деп түсіндіре алмағаным.

Оралмандар Қазақстанға келгенде бастапқы да оларға көптеген көмектер көрсетілді, тұрғын үй алуларына ақша берілді. Ол кездері Қазақстан өзі енді аяққа тұрып келе жатқан кез болатын. Қазіргі таңда да әрбір келген оралманға заңнамада көрсетілгендей несиеге үй берілуде, бірақ бұл үйлердің сапасы төмендігі көңілге қаяу түсіреді. Егер де осы үйлердің сапалары жақсыланып, оралмандарға беру мерзімі ұзартылып, мысалы 10 жылға болса, тағы 5-10 жыл қосса да, ай сайынғы төлейтін несие көлемін кішкене төмендетсе, осының өзі қандастарымызға үлкен көмек болады.

Біз үшін Қазақстанда қазақтардың және қазақ тілінде сөйлейтін қазақтардың санының көп болуы аса маңызды, меніңше ана тілімізді әрбір қайта келген қазаққа үйретіп, өзіміз олардың үйренісіп кетуіне көмек қолын созсақ олар да тез сіңісіп кетер еді. Жаңа қабылданған заңдағы тағы бір қателік осы оралмандардың қалауы бойынша орыс немесе қазақ тілдерін үйренуге үкімет көмек жасайды дегені шындығына келгенде жүрекке ауыр батады. Олар қазақ болып, Қазақстан ата бабаларының туған жерлеріне келіп, орыс тілін үйренетін болса, одан кейін олардың ұрпақтары да солардың жолымен орыс тілінде сөйлейтін болады. Яғни болашақта қазақ тілі жойылып кетеді ме деген қауіп мазалайды.

Қазақстанның тұрғылықты бұрыннан келе жатқан тұрғындарының жағдайлары да шындығына келгенде оң деп айтуға келмейді, әр қайсысы отбасын бағу үшін, балаларын оқыту үшін қиыншылықпен қаржы табуда, оралмандар да бұны түсінуі тиіс, ия бастапқы да келгенде оларға қазіргіге қарағанда көбірек жеңілдіктер, квоталар берілген болар, қазіргі таңда заңнамада көрсетілген жеңілдіктердің өзі оралмандардың аяққа тұруына жеткілікті деп есептеймін. Қазіргі таңда тек оралмандар ғана емес, халықтың барлығы дерлік несие алып,

үй сатып алады, той болса, машина алса несие алып соны төлеп отыр, яғни бұл жерде тек оралмандар қиналып жатыр деуге болмайды. Шетелге кезінде қиын кезеңде амалдарының жоқтығынан кетуге мәжбүр болған қандастарымыздың Қазақстан тәуелсіздігін алғаннан кейін, қайта өз отандарына келуі қуантатын жайт. Сондықтан да оларға жасалынып жатқан жеңілдіктер, көмектер барлығы да оралман бауырларымыздың елге сіңісіп, үйренісіп кетуіне ықпалын тигізеді. Әрбір Қазақстандық оралмандарға оң көзқараспен, көмек қолын созып, тіл үйренуіне өз үлесін қоса алады. Сол үшін ең алдымен, біз олардың білмейтінін үйретіп, сауаттарын ашып, отаншылдыққа баулитын болсақ, олар да, болашақта олардың ұрпақтары да Қазақстан үшін қызмет етіп, үкіметтің қолына қарап отырмай, өз күндерін өздері көруді үйреніп кетеді. Бұл деген сөз олар қазірде жұмыс жасамай жатыр деуге келмейді, олар да жұмыс істеуде. Жұмыс табуда оларға қиынға соғады, себебі көп жерлерде оларды оралмандар деп бөледі, орыс тілін көптері біле бермейді, жаңағыдай жоғары да отырған ағалардың «сауатсыз» деп жар салуы, қоғамдағы оралмандарға деген онсыз да жақсы емес көзқарасты оданда күшейтеді. Президентіміз Н. Ә. Назарбаевтың еліміз тәуелсіздігін ала салысымен шет елдерде жүрген қазақтарды қайтару үшін заң қабылдап, оларға жеңілдіктер тағайындауының өзі бауырларымыздың еліне қайта келуіне жағдай жасауы өте бір үлкен қадам болды. Сондықтан да оралман бауырларға айтарымыз, соңғы қабылданған заңдағы өзгерістер мен толықтыруларды дұрыс жағынан түсінген абзал. Үкіметтің анықтаған жеріне қоныстану, ол өте дұрыс, себебі, көптеген оралмандар келгеннен кейін, үлкен қалаларға ұмтылады, ал үлкен қалаларда сәйкесінше үйде, жалдамалы пәтер де, азық-түлік те бәрі қымбат, тапқан табысың солардан артылмайды, ал белгіленген аймақтарда ауылшаруашылығы, мал шаруашылығы, зауыттар, т.б. жұмыстарда жұмыс жасауына ықпал етіп, олардың қаржы табуына, ал Қазақстаннан экономикасына азғана болса да, табыс алып келетіні сөзсіз. Қазақстан көп ұлтты мемлекет, дейтұрғанмен, қазақтардың орны ерекше. Сондықтан да Президентіміздің «Қазақстан - 2050» стратегиясындағы, «Мәңгілік ел, Мәңгілік Қазақстан» үшін бәріміз бір отбасының балалары сияқты аянбай еңбек етейік!

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. 2011 жыл 22 шілдедегі «Халықтың көші-қоны» туралы Қазақстан Республикасының Заңы (10.12.2013 жылғы өзгертулер мен толықтырулар)
2. Бұл да сонда
3. http://www.sko.gov.kz/page.php?cat=1&page=nurly_kosh_bagdarlamasy
4. <http://news.nur.kz/298435.html>
5. <http://news.nur.kz/300678.html>
6. http://egov.kz/wps/portal/Content?contentPath=%2Fegovcontent%2Fcitizenship_of_rk%2Farticle%2Fforalman_rights_conditions&lang=ru
7. http://rus.azattyq.org/archive/kazakh_repatriants/latest/367/7680.htm

УДК 331.556.4

ИНТЕЛЛЕКТУАЛИЗАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ДВИЖЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ РЕСУРСОВ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Самойленко Алла Александровна
samoilenko.alla@mail.ru

Аспирантка Днепропетровского национального университета им.О.Гончара,
Днепропетровск, Украина

Сегодня явление интеллектуализации международного движения человеческих ресурсов присуще почти всем странам. Именно замещение труда знаниями дает основание говорить о возможной замене трудовой деятельности новым типом активности, которая